

במלים אני מצייר: סיפורים על סופרים מפי נחום גוטמן

Author(s): אהוד בן עזר

Source:

Moznaim /

מאזנים

Vol. No. 1/2 / 1973 - 1974), pp. 3-10 (כסלו-טבת תשל"ד דצמבר ינואר)

Published by: Hebrew Writers Association in Israel

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/23870750>

Accessed: 21-03-2018 08:56 UTC

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Hebrew Writers Association in Israel is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Moznaim* / מאזנים.

JSTOR

<http://www.jstor.org>

במלים אני מצייר

סיפורים על סופרים מפי נחום גוטמן

שונה בשמו — עגנון. לאחר שנידפס הסיפור תופס אותי עגנון בחדר הגדול בביתנו, ליד השולחן:

"נחום" (כך הוא קרא לי) — קראת את 'עגנון'?"

"לא. לא קראתי." אני עונה לו. והאמת, התחלתי לקרוא, אבל הרגשתי שהסיפור מסולסל ומתובל מדי, גלותי. ולא המשכתי.

"תקרא, תקרא. אתה יודע מי כתב אותו?"
"לא."

"אבא שלך."

"מה פתאום?"

"פשוט מאד: ע-גו-נ-ו-ת — גו-ט-מ-ע-ן!"

אני לא מבין מה הוא רצה ממני. והלא הייתי אז רק ילד. מה זה היה חשוב לו כל כך מה דעתו של ילד כמוני על סיפורו?

כשהיה עגנון הולך ברחוב הרצל, ועובר על פני הבית של יחיאל, ושלוש הבנות יושבות שם על המיפסת, בטרם התקרב, היה עוצר, מצחצח את געליו בשולי מכנסיו, ורק אז חולף על פניהן ואומר — שלום.

מי בזמנים ההם היה גנדרן כזה? יעקב רבי-גוביץ, ברש, ברנר, שטיינברג — הם היו מצחצחים נעליים לפני שהיו עוברים על פני בחורות?

ההבדל בין עגנון לבין הסופרים האחרים שישבו אז בארץ היה גדול, במובן של תרבויות ותפיסת חיים. הוא היה טיפוס מפוכח מאוד. אולי רק ר' בנימין היה קרוב לו במהותו. ר' בנימין קרא הרבה ספרות עולמית, הרבה יותר מאחרים. האחרים קראו בעיקר ספרות רוסית, וקצת קלסיקאים. אני זוכר את ר' בנימין כשהוא בא לעתים קרובות, דורס בחול ונכנס לביתו של הרב קוק, ויושב שם שעות שלמות. והודות לו היו באים לשם גם סופרים אחרים.

ביאליק היה שולח מאודיסה ארגונים של ספרי לימוד, מטעם הוצאת "מוריה", ואבא, ש. בן-ציון, היה מפיץ אותם בין מוכרי הספרים, קרוגליאקוב ביפו, וכן בירושלים ובחיפה. את הספרים שבארגונים היו עוטפים בעלי הגהות שנפסלו, ולאחר שנפתחו הארגונים היתה הרוח מפיצה את הדפים על פני גבעות החול שסביב לנווה-צדק, שבעתיד נבנתה עליהם תל-אביב. בדיוק ממולנו גר הרב קוק, וכל פעם כשהיו מגיעים הארגונים האלה, והוא היה עומד בחלון ורואה גליונות נייר עם אותיות עבריות מת-פזרים ברוח, היה שולח את השמש לאסוף את הגליונות המועפים, משום קדושתה של האות העברית.

הארגונים היו מגיעים באניה לנמל יפו, ומשם היה אביר-חליל ה"עטל" (סבל בערבית) מביאם על כתפיו לבית אבא. אבא לא ידע ערבית וגם לא היה בעל חוש התמקחות. ולכן שלח את עגנון, שהיה מזכירו, לשלם לסבל. עגנון גם הוא לא ידע ערבית, אבל הצליח בתנועות ידיים ואצבעות, ובמבט עיניו שהיו בהירות וגדולות ומהן נשקף מבט תמימות כשל ילד, להביא את המיקוח לגמר שהפתיע את אבא.

אני, שהייתי אז ילד, כבר ידעתי קצת ערבית. והנה ניגש אלי אביר-חליל, ה"אליה" משתרבבת בין מכנסיו הרחבים מאוד בחלקם העליון והול-כים וצרים כלפי מטה, אבנט חבלים על מותניו, ואומר לי:

"בחי אלוהים, בפעם הבאה אל תשלחו את הילד הזה (האדא אל ואלד, הוא אמר, כי עגנון היה אז למטה מגיל עשרים, וקומתו קטנה) — לעמוד אתי על המקח. מה הוא עשה לי? איזה עיניים יש לו — בהן כישפני, על מחצית שכרי ויתרתי!"

את סיפורו הראשון, "עגנונות", פירסם עגנון ב"העומר" שבעריכת אבא, ושם גם חתם לרא-

דמותו של הרב קוק, כשהיה עומד בחלון מהורהר, היתה תמיד דמות ששמרתי וכיבדתי בלבי. הוא היה בעיני דמות שלא ידעתי להעריכה בשכלי אבל ההערצה אליו ריגשה אותי תמיד. כשהיה עלי ללכת בבוקר לבית הספר, הייתי צריך לעבור גבעות של חול. באותה שעה היה הרב קוק הולך לבית הכנסת. אני הייתי צועד מאחוריו, ומתוך כבוד ויראה בפני דמותו, הייתי משקיע את רגלי בצעדי של הרב קוק. לתמהוני ראיתי פעם את ברנר צועד בעקבותיו, במרחק, שקוע במחשבות, הלך והשקיע רגליו בצעדים שהותיר אחריו הרב קוק, אך לא התקרב אליו ולא דיבר עמו.

עגנון היה כאמור יוצא דופן בחבורת הסופרים. הוא היה צעיר מהם, צעיר מאוד עיניים גדולות ובהירות. לחיים שתמיד היו ורודות. חיוך על שפתיים ורודות, מלאות. מחזיק ידיו תמיד מאחוריו, והולך בצורה מאוד מצ' גיעת לכת. לא זקוף וחופשי, אלא מצניע עצמו. חכליל לחיים. מדבר בקול שקט, במעט מלים. משתדל לדבר מעט. נותן לאחרים שידברו והוא כאילו עומד מהצד. ולמעשה היה מבין, וכולל במחשבתו, דברים הרבה יותר מהאחרים. היתה לו השקפה של אדם שאינו מעורב בדבר, שקורא ומבין הרבה, אך משתדל לבלום הכל בתוכו. לא השתדל להביע רעיונות המנסרים בחללו של עולם, אלא היה מניח זאת לאחרים, והוא כעומד מהצד ומסתכל. שהוא ילמד מאחרים, ולא האחרים ממנו. אף לא נהג להשמיע דברי ביקורת. נידמה לי שכל הדברים הללו גם באו לביטוי בכתיבתו. הרצון לראות, להבין, ולא להיות שותף לנעשה. אף פעם לא רצה להשפיע.

בתור ילד הייתי רואה ומשווה את ההבדל העצום שבין מאיר וילקנסקי ועגנון. מאיר היה צנוע וסגור, מחייך חיוך פנימי לעצמו, אבל אמר תמיד דברים נכונים, פשוטים וגלויים. עגנון, לעומתו, היה סגור בפני עצמו, בחיובו התכלילי, במתיחת ביקורת שסגור רה תמיד בפנים. עגנון היה משונה.

אמא שלי אהבה מאוד את עגנון. הוא עורר בה תחושות של אס, משום שהיה צעיר. היה מביט אליה בעיניים ילדותיות, ללא ביקורת, ללא השתדלות של הבנה אלא מתוך אמונה והתמסרות. תמיד היה יושב על גבול הכיסא, ואמא היתה מקרבת את הכיסא ואומרת: "שב על כל הכיסא".

כאשר היה עגנון מזכירו של אבא, נתן לו אבא להעתיק במחברת את כל סיפורי הקטנים ל"השילוח", ובאמת היתה אצלנו מחברת כזו. אז היה עדיין כתב־ידו של עגנון ברור ויכולת להבחין בו אותיות. אחרי שנים ניראו האותיות שלו כמו ה"א. לאחר מות אבא מסרתי את המחברת לארכיון בית אחד העם. כאשר העבירו את הארכיון לספריה העירונית של תל־אביב, אבדה המחברת. עד היום גורמת לי המחברת האבודה נדודי שינה בלילות.

לאחר שהירהרתי בחיי סופרים רבים אחרים, אני לא סבור שאבא היה סופר שוטף. אני סבור שאת ה"אני מאמין" שלו בחיים ובספרות כתב בדבריו הראשונים, בסיפור "נפש רצוצה", הריאליזם של החיים בגלות. כאן בארץ כתב על נושאים תנ"כיים. אולי לכן הרגשתי יותר בסיסיות בכתיבה של וילקנסקי, בדמותו של ברנר, בהם ראיתי אז את ההווה, את החיים.

הוצאת שוקן החליטה להוציא את כל כתבי אבא. לאחר שנחתם החוזה הודיע שוקן לאבא שהוא ידפיס את הספר בלי אבו"צים. אבא, שכל חייו הדפיס ספריו באבו"ץ, לא היה יכול להבין את הדבר. הוא בא אל שוקן וטען — איך אפשר כך?

ענה שוקן: "כך, ואי אפשר אחרת".
"מדוע?"

"גם כתבי עגנון נידפסים כך." אבא סיפר את הדבר לביאליק, וביאליק סבר שאבא צודק. אמר ביאליק לעגנון, בוא אלי, תשמע מה בן־ציון אומר, ותדבר עם שוקן שיוציא את הספר עם אבו"ץ.

ביום מסויים לוקח אותי אבא ואנו הולכים לבית ביאליק, גם עגנון נמצא שם, וביאליק מקבל את פנינו ואומר: "תשתו טה"ו" ומושיב אותנו אצל השולחן הניצב ליד הקיר, עם שני ספסלים קטנים משני הצדדים, סמוכים לקירות. אני רוצה להיכנס לשבת, אומר ביאליק: "קודם עגנון ואחר כך אתה." הוא רצה שעגנון ישב ליד הקיר. התפלאתי. אבא ישב מולי, וביאליק בראש השולחן, הגיש לנו טה"ו, ולחש לי:

"כדי שעגנון לא יוכל לברוח".

ביאליק מספר את עניינו של אבא לעגנון ואומר לו: "אתה צריך להשתדל אצל שוקן שיוציא את הספר עם אבו"ץ". עגנון עושה תנועה בראש.

אומר ביאליק: "אתה יודע מה, תכתוב עכשיו מכתב לשוקן".

נותן לו עט ונייר. עגנון יושב, כותב, כותב

ח. נ. ביאליק (ציור מאת נחום גוטמן)

במאמץ, פתאום מקמט את הנייר, מכניסו לכיסו, ואומר: "אני אכתוב בבית."

השיחה נגמרה.

עגנון הולך עם אבא, ואני נישאר מאחור עם ביאליק. אומר לי ביאליק: "אתה רואה את גבו? לפי גבו אני רואה שלא יכתוב את המכתב."

והסוף, אבא ביטל את החווה עם הוצאת שוקן.

כאשר ביאליק בא לביקורו הראשון בארץ, באביב 1909, בלוויית רבני צוקי, הם התאר-חו בביתנו שהיה בנווה-צדק. אמא החליטה, בהתייעצות עם אבא, כי צריך להתקין את הבית לכבוד ביאליק ורבינצקי והאורחים הרבים אשר יבואו לפקוד אותם בתקופת שהותם אצלנו. אמא נוכחה לדעת שאין לנו מפות ראויות לכסות את השולחן שעה שמרחיבים ומאריכים אותו, וחסרים כלי שולחן נאים. מה עשתה? היא אספה את כל הפרוות ומעילי החורף שהבאנו אתנו מרוסיה, של אבא ושל אחי הגדולים, והחליטה למכרם.

באותה תקופה היה סובב בשכונתנו רוכל שהיה קונה בגדים משומשים ונותן תחתם מסחורתו החדשה, ממש סחר חליפין. הוא נהג לבוא עם סלים גדולים, לעמוד באמצע החצר, פותח סליו ומראה את כל הטוב שצפון בהם, ומכריז בקול רם:

"אלטע זאכן, אלטע זאכן!"

ומחבר חרוזים ושר מלות שבח והלל לכל חפץ שהיה מרים בידו, ומנסה לשכנע את כל הקהל הסובב אותו בדבר יופיו.

אמא היתה עומדת לעומתו, אנחנו לצדה, והיא מספרת לנו בלחש מה ערכם של החפצים שהיא עומדת להחליף. מתי ניקנה המעיל, מתי נעשתה הפרווה. הערך היה בעיקרו רגשי, הבגדים האלה ממילא לא התאימו לאקלים של הארץ. אבל בלבה נשמרו רגשותיה אליהם, ובמכירתם כאילו חתכה באופן סופי את הקשר עם העבר, אין דרך חזרה.

תמורת בגדי החורף קנתה אמא מפה חדשה עם מערכת מפיות וכלי שולחן, קערת מרק גדולה עם מכסה. והארוחות בביתנו היו חגי-גיות והולמות את המעמד.

באותה המסיבות הגיעו אלינו סופרים מירוש-לים, ביניהם היה אליעזר בן-יהודה. ביאליק התיישב מולו, ומיד התפתח ביניהם ויכות חריף וקולני על צורתן ואופיין של המלים שבן-יהודה היה מחדש.

התקופה היתה לאחר קבלת הקונסטיטוציה, ה"חוריה", שבאה בעקבות מהפכת ה"התורכים

הצעירים" בקושטא. עיקר קצפו של ביאליק יצא על המלה העברית שחידש בן-יהודה ל"חור-ריה" — חושמה.

בן יהודה ניסה להוכיח את המקורות למלתו החדשה — ראשית-יבות של חוקת שלטון מוגבל בתוספת ה"א כדי לסגלה למין נקבה, כמו המקור הערבי.

ההוכחה לא נתקבלה על דעתו של ביאליק. פתאום הוא קם על רגליו, כשעיניו אדומות ובולטות מרוב התרגשות, דפק דפיקה גדולה בשולחן, כך היין החדש קפץ ועף, הכוסות התהפכו והיין נשפך על המפה החדשה. כל האורחים קמו בבהלה כדי שהיין לא יישפך על מכנסיהם; אז ר"ר ואבא הפעילו מיד טקטיקות של הרגעה בין המסובים שהיו נבוכים. אבל אני הסתכלתי בפניה של אמא.

כתמי היין שוב לא יצאו לעולם מן המפה החדשה. מפה זאת, שהיתה צריכה לשמש תחליף לרגשות כל כך עמוקים שחשנו כלפי בגדי החורף שלנו, נפסלה מעתה, ואולי היה בכך סמל. מאז, כשהאורחים היו באים אלינו, היתה אמא פורשת מחדש את המפה על השולחן, ומש-תדלת לכסות בצלחות הדגים את הכתמים.

בדרך כלל, בבתים, באותה תקופה של ימי ילדותי, היו הקירות ריקים. לא ידעו מהי תמונה תלויה בבית לנוי. הבית של אבא היה כבר מודרני, מתקדם, חילוני. אצלנו בבית היתה תלויה תמונה "אי-המתים" של בקלין, צייר גרמני ידוע שהיה מצייר ציורים מיסטיים ומלאי אווירה, בצבעים כהים. עגנון שם לב שאני, הנער, יושב ומסתכל זמן רב ברפרודקציה של בקלין והרגיש שאני מתרגש ממנה. איש מכל אנשי הבית לא שם לב לכך שאני הייתי מאריך שבת מול התמונה הזאת. עגנון ניגש אלי, שם ידו על כתפי, ושאל:

"אתה ראתה עוד תמונות?"

עניתי — "לא."

אמר לי — "יש אלבומים מתמונות של אמנים עתיקים וידועים."

ואני טרם ראיתי כמותם. איפה אפשר היה אז, בנווה-צדק, לראות אלבומים כאלה? אמר לי — "בוא לחדרי. אני חי בחדר עם אדריכל גרמני, שעבד בקונסוליה של ארצו ביפו. ואצלו יש אלבומים."

מאותו יום הייתי מבקר לעתים קרובות בחדרו של עגנון, יושב ליד הכוננית שעות ארוכות, ושם, אצלו, ראיתי לראשונה בחיי אלבומים של רמברנדט, רפאל, רובנס, טיציאן, ואפילו מן המודרניים: מכס ליברמן. וזה עשה עלי רושם. וכך נפתח לפני חלון לעולם האמנות. בין

גבעות החול השוממות. הודות לעגנון ולתשומת לבו נכנסתי לראשונה למסדרון של ההיכל הזה.

(במלאת חמישים שנה למות ברנר, סיפר נחום גוטמן מזכרונותיו למשה נתן, בראיון שהתפרסם בשבועון "במחנה". הדברים מובאים כאן בשינויים ותוספות מפי גוטמן עצמו).

כאשר היה ברנר עולה במדרגות של ביתנו הקטן, שעמד ליד הגימנסיה הרצליה, ואני יושב בחדרי ושומע קול צעדים, מיד ידעתי: אלה צעדי של ברנר. קול צעדים צעירים יותר, קוקטיים יותר, היו צעדי של עגנון אשר בא עם ברנר. עגנון תמיד כאילו פירפר סביבו. היה הולך לפניו ומאחוריו, ומצדדיו.

י. ח. ברנר

והנה יום אחד אני שומע צעדים כאלה. הם ניכנסו פנימה. שאלו, אם אבא בבית. אבא לא היה בבית. אמרתי, שאני חושב שהוא יחזור בקרוב. הם הסתובבו והסתכלו בארון הספרים של אבא. עמדו שם מילונים וספרי מחקר על תנ"ך, וכמובן כרכי "השילוח". מחוסר מעש שלח ברנר יד אחת והוציא כרך של "השילוח", ופתח אותו.

אבא שלי היה קפדן גדול בעברית; כל מה שהיה קורא בעברית, בעיקר בכרכי "השילוח", היה מתקן תמיד בעיפרון או בעט אדום. כך תיקן אפילו את מאמריו של אחד העם. אפילו בשירים של ביאליק או של טשרניחובסקי היה

מסמן סימן שאלה או קו. אני ידעתי זאת וחשבתי, שזה שייך למקצוע של סופר עברי.

ברנר עיפצף בעיניו, כקורא לעגנון. עגנון קם מכסאו, הסתכל וראה מה שראה שם ברנר: סיפור של ברנר עם תיקונים של אבא. מייד הסמיק עגנון בלחיו. ברנר סגר את כרך "השי-לוח" במחית-כף חזקה, ואמר: "נלך". ושניהם יצאו.

אבא עשה מה שעשה, לא משום שרצה לתקן את ברנר, אלא משום שחיפש דרך משלו בלשון ובכתיבה. אבא לא שמח שמצא אצל אחר שגיאות, אלא היה חש כאילו הוא מבטא את עצמו בתיקוניו, כאילו הוא עצמו היה כותב כך. כעבור כמה שנים סיפר לי עגנון על הפגישה הזאת ואמר: "אתה זוכר, ברנר יצא מביתכם אדום מכעס". ואני חשבתי: כיצד אבא שלי חיפש תמיד את השלמות, גם באחרים, ולא מצא, וברנר לא הבין וראה בכך עלבון.

יום אחד, זה היה זמן קצר אחרי עניין "השילוח", אני יושב באותו חדר ושומע את צעדי של ברנר. הוא ניכנס לבדו. "נחום", אמר לי, "אני הסתכלתי אתמול בראי, ראיתי את עצמי — הייתי רוצה שאתה תצייר אותי." (אני כבר אז ציירתי, הייתי אדם בעל מקצוע). עניתי: "ברנר, בכבוד". הושבתי אותו והתחלתי לצייר. פתאום ממצמץ ברנר בעיניו הכחולות ואומר לי: "נחום, אבל אתה תעשה ממני קאריקאטורה." ברנר רצה לראות את המגווח שבו. התאכזר לעצמו.

סגרתי את ספר הסקיצות ואמרתי: "ברנר, אני ממך קאריקאטורות לא יכול לעשות." הוא קם, הימהם בגרונו, ויצא. זה לא הפך את הידידות שלנו בשנים הבאות.

הידידות שבין עגנון ובין ברנר הייתה לשם-דבר בפינו, בפי הגימנזיסטים והבחורות, שהיו מהלכות עם צמות ארוכות ברחוב הרצל. פעם אחת הלכתי לחוף הים להתרחץ. שם היה הווי תוסס תמיד — ערבים הבאים לרחוץ את סו-סיהם, מוכרי גלידה ומוכרי אבטיחים צורחים בקולי קולות. אנכי, זה אחד הזכרונות היפים ביותר שיש לי מילדותי — מראה הגוף הזה, לפנות ערב, כאשר השמש שוקעת בים הכחול. אני מתרחץ בים והנה אני רואה — שוכב לו ברנר על החוף ליד מלון "בלה-וויסטה", שוכב בודד על צדו, ברך על ברכו, ומסתכל, כרגיל, לשמיים. אני היכרתי אותו לפי סוליות געליו בלבד, שהיו בהן תמיד חורים. והנה מהסימטה מופיע עגנון. חכליל, בצעדים מהי-

רים. חשבתי: מיד ייגש אל ברנר. לא. הוא עשה סיבוב גדול סביב ברנר והסתכל בו כל הזמן. עשה סיבוב שני. בסיבוב השלישי הצליח, כנראה, לצוד את מבט עיניו של ברנר, והבין, שזה רגע נכון והוא יכול לגשת אליו. ניגש, חייד, התיישב ונכנסו בשיחה.
(עד כאן מתוך הראיון שערך משה נתן)

כשהיה ברנר בא לבית אבא, היה מתיישב בקצה הכיסא, לא ישיבה נוחה, אלא כאדם שמוכן כל רגע לקום, ומרגיש עצמו שלא במקומו.

כשהייתי יוצא עמו החוצה, למרות הבדלי הגיל הגדולים שהיו בינינו, הוא היה מעמיד צעד-צעד בחול ומדבר אתי בניחותא על דברים שמבוגרים אחרים לא היו דוברים אתי. מצאה חן בעיני מידת הבטחות, שבטח בי כי אני מבין את כל דבריו. דיבר אתי על כל דבר, קצת בגימגום, וקצת מתוך תהייה אם אני מוכשר, למרות צעירותי, להבין מה שהוא אומר. בעיקר היינו ניפגשים כשלמדתי ציור ב"בצלאל" בירושלים. דרכי רצה להתמצא ולה- בין יותר באמנות הציור והצבעים. עם ש"ץ לא היה יכול לדבר על דברים כאלה, אך בפני נער כמוני יכול היה לדבר.

שבת אחת, בתקופת "בצלאל", טיילתי, פגשתי את ברנר, ונכנסנו שנינו למורה לפיסול בבית הספר "אליאנס", שהיה גר בסביבת "בצלאל". המורה רמז שאכנס לראות פסל חדש, "ירמיהו", מעשה ידיו.

ברנר ניכנס יחד אתי, וכשראה את הפסל התרגש מאוד מכך שה פסלו של ירמיהו, ודיבר דברים של התפעלות. כשיצאנו החוצה, שאל אותי ברנר: "מה אתה חושב על הפסל?" אמרתי שהפסל לא ניראה לי והוא עשוי בידי אדם שאינו יודע מהו פיסול ואינו יכול לתת דמות תנ"כית בפיסול.

ברנר העמיד עלי זוג עיניים תמהות. התפלא לשמוע, מפי נער שכמוני, דברי ביקורת מק- צועית, שכנראה לא היו מתחומי ההתעניינות שלו.

ההערצה שלי לברנר היתה עמוקה וטבעית מאוד. הוא היה עובר בסימטה שלי "בצלאל" בדרכו למערכת "האחדות", לא גבוה, כפוף, משתדל שלא להתבלט, ואני הייתי צועד מאחוריו ומשתדל להכניס את רגלי לעקבות שברנר היה משאיר, והייתי מרגיש שאני עושה דבר

שמביע את יישותי ואת דרכי. בכל פגישה שהיתה בינינו מדברים ללא מחיצות של זמן וגיל והתחייבויות של ידידות, כי אם בגילוי לב, שעד היום אני מתקנא על כך שאין תחושה זו שבא ופוקדת אותי בפגישה עם בני-אדם; ואני לא הערצתי את ברנר. אך הרגשתי קונטקט שמעבר לשכליות. את יצירותיו טרם קראתי אז.

לאחר שנים נמצאתי באוהל אחד יחד עם אחיו, בנימין, בגודד העברי, והרגשתי את אותו חוט רגשות, משורשי נפשו של ברנר.

באותן שנים, שנות ילדותי, עוד לא היו מורים להתעמלות בבתי הספר שלנו. כל מורה היה מתפנה לשעה אחת למקצוע זה כמיטב הבנתו. היינו מסתדרים בשורות ויוצאים מחוץ לבניין. בבוא שעתו להורות התעמלות, אבי, שהיה מורה, היה מוריד את חפתי השרוולים הלבנים ומעמיד אותם בראש גבעת חול, ואחר כך היה מתמסר למשחק משותף עם הילדים בתופסת. אבא לא השתתף מעולם במשחק אתנו בבית. לא היה לו פנאי לכך.

החפתים הלבנים בראש גבעת החול יצרו בי דמות ראשונה של בנינים לבנים על רקע גבעות חול שוממות שמשתרעות עד לאופק.

כבוד מיוחד היה לנו כלפי א"ר, שהיה אדם דתי, ידידו הטוב של הרב קוק, ושידענו כי הוא גם ביקר באחוותו של טולסטוי, יאס- נאיה פולניה. כל הדברים הללו יצרו סביבו הילה, ותמיד היינו עומדים במרחק כמה צעדים ממנו כשהיינו מדברים אתו. בביתו של א"ר היו מתאספים כל אנשי העט שהיו באותה תקופה ביפו, גם חילוניים, שמעוני, בורלא, עגנון, ברנר, וגם אבא כמוכן. ומן המורים: פסח אוורבוך, יחיאלי ופאפר, מעטים זוכרים את שמותיהם היום.

אז"ר היה מורה בבית הספר לבנים "עזרה", דומני לתנ"ך. יום אחד היה לנו שיעור חופשי משום שאחד המורים חלה. אז"ר הביא אותנו לחוף הים. הים היה שקט להפליא. אז"ר ניצל את ההזדמנות ללמדנו פרק בשחייה. הוא הס- ביר: "פשוט, צריך לשכב על הגב". והוא גם הדגים. שכב על גבו על פני המים, והגלים מיד הרימו את גופו המלא, והוא היה עולה ויורד כששחקה טובה על פניו.

הדייגים הערבים ואנחנו היינו עומדים ומס- תכלים בו, אבל את חוכמת השחייה לא למדנו ממנו.

הוא פנה אלינו ואמר:

א. ז. רבינוביץ

להוציא מתוך זקנו של הזו אפרוחים צהובים רכים בזה אחר זה. הזו נישאר פעור פה, וכולנו התפקענו מצחוק.

הזו נהג לשבת שעות ארוכות על הסיפון, תמיד שקוע בקריאת ספרים. לתמהוני היו כל הספרים ספרי-קודש. כשפתחנו בשיחה, הדהים אותי בידענותו בספרות העולמית, ומאז השתדלתי לגרום לכך שהוא יספר לנו על ספרים וסופרים. נסיעתו באניה היתה פגישה ראשונה שלו עם ה"אוריינט", ובעיקר עם ארצישראליים. מפינו הוא רצה כאילו לשאוב את הקשר הראשון שלו עם הארץ.

לאחר שנים רבות נפגשנו ברחוב. הוא פרץ בצחוק ואמר:

"אתה זוכר את האפרוחים הצהובים שיצאו מזקני?"

כשראיתי את יסורי הכתיבה שהיו לאבא ולסופרים בני-דורו, כשהיה יושב ימים ולילות ליד מנורת-הנפט שלו וכותב ומגיה, הטיל עלי המראה פחד להחזיק בעט כותבים, ומעולם לא חשבתי שיום אחד אכתוב שורות בספר. בני-דורו של אבא כתבו לא בשטף אלא במאמצים עצומים, התחבטו בקשייה של השפה העברית

"ילדים, בואו לרחוץ בים."
נכנסנו להתרחץ, ואז ראה שיש כמה ילדים שאינם יודעים לשחות.
"בואו, אלמד אותכם לשחות." הכריז.
אני עדיין הייתי נידהם. זו פעם ראשונה שראיתי לפני דמות של סופר עברי מכובד, בעל זקן, אדם שהיה נחשב מאוד בקהילת יפו, מתפשט ונישאר ערום בתחתוניו הארוכים, כשמפלי בשרו גולשים מעל לחגורה. הייתי כל כך נבוך שלא הצלחתי לעקוב אחר הסבריו. כאשר נכנסתי אחריו למיים, מיד נפלתי. אז"ר עזר לי לעמוד על רגלי, ואמר לי:
"לי יש יתרון בשחייה, בגלל מידות גופי!"
זה היה השיעור הראשון שלי בשחייה, בה לא הצטיינתי מימי.

בשנת 1931 חזרתי עם אשתי מפאריז לארץ באניה שהפליגה ממרסיי, במחלקה שלישית. עמנו יחד נסע הזו, שזו היתה לו נסיעתו הראשונה לארץ-ישראל, שבא להשתקע בה. כאשר עגנה האניה באלכסנדריה עלו על הסיפון ערבים, אחד מהם עושה להטוטים. אנחנו ישבנו על הסיפון, וראינו את הערבי מוציא משרוליו ממחטות, צעיפים ואפרוחים. לפתע ניגש אל הזו, שהיה אז בעל זקן, והתחיל

ח. הזו

עה ליד דפוס "דבר" עומד בשעת תפקידו, ובין סימן לסימן שהוא נותן לתנועה ברחוב, הוא מציץ בחוברת "דבר לילדים" וקורא את לובנר גולו, הרגשתי שהצלחתי לדבר גם ללבות המבוגרים. וזה עודד אותי להמשיך לכתוב, ובקל לות. והקלות באה אולי מפני שגם במלים אני מצייר.

בכתיבתי אני מתכוון לדבר אל הילד כאילו הוא מבוגר, ולא לספר דברים קלי-ערך. להראות את המופלא שבחיי יום-יום. אין צורך לדבר אל הילד בצורה ילדותית כדי למצוא חן בעיניו. ילדים מבינים הרבה יותר מכפי שאנחנו סבורים. ההשתעשעות במלים בנוסח "אותי-טוטי-פוטטי-מוטי" היא מחוכמת, היא שובבה, אבל אינה דוברת ללב הילד ולראיית החיים שכבר מצוייה בכל ילד וילד ובכל גיל.

לכן כתבתי כל שעלה בלבי, ללא רצון להיות ילדוטי ולשעשע בצלצולי מלים, אלא ניסיתי לגעת גם בדברים שמעניינים את המבוגרים, מבלי להרגיש במחיצות. אני יודע שהילדים עוסקים בלבם בעולם המופלא, ולכן אני פונה אליהם ומדבר גם בכל מה שמופלא בעיני מבוגרים.

אשר ברש

יעקב פיכמן

כדי לבטא את מה שישנו ומקובל כיום. אבא ואני, עולמות נפרדים לגמרי בספרות.

אני התחלתי לכתוב בדרך מקרה. בשנות השלושים נשלחתי לאפריקה הדרומית לצייר דיוקן של גנרל סמאטס בשביל מוזיאון תל-אביב. עורך "דבר לילדים" י. יציב ביקש ממני שאשלח מהדרך ציורים לשבועונו. אני הייתי הצייר של "דבר לילדים", והוא לא רצה שהחברות תופענה בלי ציורים. כשציירתי באפריקה את הציורים ל"דבר לילדים", ראיתי שכדאי לי לפתוח את פיות המציירים, בין אם אלה אנשים או חיות, ולספר משהו. וכך נוצרו הסיפורים המציירים שהצטברו יחד לספר רי הראשון "לובנגולו מלך זולו". כתבתי פרקים-פרקים ושלחתי ארצה, מבלי שאדע עדיין מה יהא סופו של הסיפור. ההדים שקיבלתי היו יפים, והתחלתי לחוש מכך אפילו הנאה. כשחזרתי לתל-אביב וראיתי את שוטר-התנו-